

Silvana Vranić

ČAKAVSKO U PARČIĆEVOJ KNJIŽEVNOJEZIČNOJ KONCEPCIJI

dr. Silvana Vranić, Filozofski fakultet, Rijeka, izvorni znanstveni članak

UDK 811.163.42'282 (Parčić, D. A.)

U radu se raspravlja o zastupljenosti čakavštine u Parčićevoj koncepciji književnoga jezika na osnovi čakavskih elemenata u njegovu djelu Vocabolario croato-italiano.

Ključne riječi: *hrvatski jezik, čakavsko narječje, čakavski dijalektizam, razlikovnosti čakavskoga narječja*

Dragutin Antun Parčić, hrvatski kanonik u Rimu, rodom iz Vrbnika na otoku Krku, 1901. u Zadru pod naslovom *Vocabolario croato-italiano* izdaje treću, proširenu verziju rječnika koji je prvi put publiciran 1874., nakon maloga *Rječnika* 1858. i *Talijansko-slovinškoga rječnika* 1868. Iskustvo koje je Parčić stekao pišući ranija djela rezultiralo je većim brojem natuknica (preko petnaest tisuća) i, kao što autor piše u predgovoru, izdanjem koje je "ispravnije i savršenije glede jezika, osobito u talijanskom značenju rieči".

Većoj je točnosti zasigurno doprinijela i mogućnost uvida u Šulekov *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja, osobito za srednja učilišta* iz 1874. i njegova valorizacija u stručnoj javnosti. No, Bogoslav Šulek je osnovu svoje književnojezične koncepcije iznio već u predgovoru *Njemačko-hrvatskomu rječniku* 1860. Prema njoj potrebnu riječ koju ne nalazi u "književnom narječju" traži "u srodnom razrječju". Takav je model Parčić prihvatio i u ranijim izdanjima, a u rječniku o kojem je ovdje riječ i dosljednije proveo.

Poznato je iz dosadašnjih napisa¹ o leksikografskome radu Dragutina Parčića

¹ Zlatko Vince piše da je Parčić svoj rad temeljio na Mikaljinu *Blagu jezika slovinškoga* iz 1649., Della Bellinu *Dizionario italiano-latino-illirico* iz 1728. i 1785., Stullijevu *Rječosložju slovinško-*

da je kao sljedbenik *Zagrebačke filološke škole* bio otvoren prema oblicima i leksemima koje je preuzeo iz svih triju hrvatskih narječja. Ponajprije su to bile jedinice štokavskoga dalmatinskog idioma, kao što u pisanju o oblicima u *Gramatici della lingua slava (illirica)* iz 1898. zaključuje Vladimir Anić, zatim njegova materinskoga čakavskog idioma, ali i kajkavskoga narječja. Stoga se njegov stav u literaturi najčešće veže uz poznatu Šenoinu misao kako se u književnome jeziku mogu upotrebljavati i kajkavske i čakavske riječi ako imaju štokavski lik.

Zadatak je ovoga rada ustanoviti kakav je Parčićev odnos spram čakavizama kao izvorno čakavskih dijalekatnih činjenica u njegovu književnojezičnome modelu na osnovi pokušaja razvrstavanja natuknica koje su na bilo kojoj jezičnoj razini dijelom jedino čakavskoga sustava ili bi mogle biti i njegovom sastavnicom. Elemenata je za zaključak dovoljno premda ovom prigodom nisu istraženi svi Parčićevi rječnici, a metodologija je ekscerpiranja građe iz djela *Vocabolario croato-italiano* usmjerena ponajprije na detektiranje i analizu pretpostavljenih tipičnih čakavskih pojavnosti. Broj primjera koji se donosi, dakle, nije konačan, već ilustrativan.

U razmatranju se čakavskih jezičnih značajki moglo poći od pretpostavke da ikavsko-ekavska krčka čakavština, koje je Parčić izvorni govornik, ima najviše udjela pri unošenju čakavskih riječi u njegovu književnojezičnu koncepciju. Posebice se to odnosi na pojmove iz njegova primorskog kraja, primjerice na nazive za jadransku faunu, kao što zapaža Zlatko Vince konstatirajući da je Vojmir Vinja u Parčićevu rječniku našao imena morskih organizama koji još žive u kvarnerskome moru.²

Nekoliko je razloga koji otežavaju utvrđivanje čakavskih činjenica u *Rječniku* iz 1901.³ Ponajprije, Parčić piše svoj rječnik u razdoblju kada književni jezik, zasnovan sredinom 18. st. na novoštokavskim jezičnim značajkama, još uvijek nije završen,⁴ a nema ni cjelovita znanstvena opisa. Time je, kao i nedefiniranjem pojma *dijalektizam*,⁵ omogućeno jače prodiranje značajki hrvatskih organskih podsustava i različitih književnojezičnih tipova u književni jezik. Usto, suodnos je čakavizama i suvremenoga standardnog jezika otegotna okolnost pri određivanju čakavskih značajki u Parčićevu djelu. Neki su, naime, čakavski leksemi od Parčićeva vremena

-italijansko-latinskom iz 1806., a od kasnijih leksikografskih djela spominje i rječnik Vuka Stefanovića Karadžića. Usp. Vince 1993: 80.

² Usp. Vince 1993: 86.

³ U analizi sam čakavskih elemenata u Parčićevu rječniku razrješivala jednake dvojbe kao i pri interpretaciji udjela riječi iz čakavskoga i kajkavskoga narječja u Šulekovim rječnicima, pa je stoga u obama radovima primijenjena jednaka metodologija. Usp. Vranić 1998: 191-205.

⁴ Da je proces jezične standardizacije još uvijek intenzivan kazuje i "ikavsko-ijekavsko dvojstvo u stand. jeziku, koje je (...) trajalo gotovo do 1880-ih godina". Prema tomu je taj proces završen tek početkom XX. st. Usp. Brozović - Ivić 1988: 102. No, ta činjenica ne isključuje načelo permanentne standardizacije i elastične stabilnosti. Usp. Jonke 1971: 224.

⁵ Odnosi se to na pojam čakavizma, kajkavizma, ali i štokavizma. Usp. Damjanović 1981: 44.

zbog spomenute interferencije integrirani u standardni jezik, pa je i njihovo podrijetlo to teže odrediti.⁶ Nasuprot tomu, i danas iz standardnoga jezika, zbog njegove polifunkcionalnosti, leksemi prodiru u organske idiome, i gotovo se uvijek adaptiraju na svim razinama jezične norme primatelja.

Pri utvrđivanju se čakavizama nameće nedoumica valja li uzeti u obzir lekseme koji su primarni u čakavskome narječju, ali su i dijelom jednog ili obaju preostalih narječnih sustava hrvatskoga jezika. Kada govori o kajkavizmima, Stjepan Damjanović zaključuje da postojanje kojega kajkavizma u ponekome čakavskom govoru ne znači da oni prestaju biti kajkavizmima, sve dok to dopušta njihova čestota. Slijedom toga, isti zaključak vrijedi i za čakavizme.⁷

U literaturi se koja govori o udjelu čakavskih i kajkavskih elemenata u našoj ranijoj književnosti ili u leksikografskim djelima problematizira pitanje jesu li jedinice tih narječnih sustava i primljenice.⁸ U ovome se radu pri uvrštavanju najčešćih primljenica polazi od tumačenja da su romanizmi najprije postali čakavskim primljenicama, dok su germanizmi i hungarizmi bili prvotno kajkavske primljenice drugotno preuzete u čakavski sustav.

Riječi stranog podrijetla Parčić označuje dvojako: zvjezdicom ako su turcizmi, ili kraticama ako su slovenske, ruske, mađarske, njemačke i talijanske riječi. Pri određivanju je čakavizama u Parčićevo doba posebno važna kratica *it.* jer njome u *Rječniku* autor obilježuje lekseme koji su u tadašnji književni jezik, kao što je istaknuto, ušli uglavnom iz čakavskoga narječja.

Dragutin Parčić je u određivanju etimologije nedosljedan. Razlog je vjerojatno taj što su neke u njegovu rječniku neoznačene riječi već bile dijelom tadašnjega književnog jezika. S obzirom na vrstu rječnika, očekivala bi se veća preciznost pri donošenju etimologije romanizama, dakle riječi iz više različitih romanskih jezika i dijalekata, koje on drži talijanizmima. Tako, primjerice, talijanizmima određuje i lekseme koji to nisu: klasični europeizam *Bumbak, m. (it.)* (53)⁹, francuski europeizam *Ingjinir, m. (it.)* (228), germanizam *Lampa, f. (it.)* (384), klasični europeizam *Ministar, stra, m. (it.)* (422), klasični europeizam *Palača, f. (it.)* (623), talijanizam i germanizam *Štala, f. (it.)* (1001). Neke romanizme donosi bez oznake, ne prepoznajući ih kao riječi stranog podrijetla, primjerice: *Barbun, m.* u značenju 'riba mrena' (12), *Barka,*

⁶ O nužnosti odmaka od današnjeg opsega pojma *dijalektizam* pri analizi starijih tekstova govori i Josip Vončina, jer je od njihova nastanka do danas osim znatna vremenskoga odmaka vjerojatna i mogućnost jezičnoga razvoja. Usp. Vončina 1979: 9.

⁷ Usp. Damjanović 1981: 43, 44. Nedoumica nema kada je u sastavu leksema neka od vrhunskih značajki pojedinog narječja.

⁸ Usp. primjerice Damjanović 1981: 40, Hercigonja 1973: 194, Hozjan 1994: 206, Vranić 1998: 193.

⁹ Broj uz leksem označuje stranicu na kojoj se leksem nalazi u Parčićevu rječniku.

f. u značenju 'brodić' (12), *Broskva*, f. u značenju 'kelj' (47), *Bura*, f. (54), *Burni*, a, o, agg. (54), *Gavun*, m. u značenju 'gavun, riba' (156), *Grinta*, f. u značenju 'gundalo, čangrizalo',¹⁰ *Grintast*, a, o, agg. V. *Grintav* itd. u značenju 'gundav, razdražljiv, cmizdrav' (191), *Parango*, gala, m. V. *Palangar* (626), *Palangar* m. u značenju 'parangal', 'strukovi' (623), *Plovan*, m. u značenju 'župnik' (653), *Melta*, f.¹¹ u značenju 'žbuka' (417), *Mulad*, i, f. (coll.) u značenju 'dječurlija', a u zagradi donosi tršćansku riječ *muleria*, uobičajenu u hrvatskim primorskim krajevima (440), *Prefrigan*, a, o, agg. u značenju 'prepreden' (746)¹², *Prefriganac*, nca, m. u značenju 'lukavac' (746), *Ura*, f. u značenju 'sat' (1072). Mnogim riječima točno određuje podrijetlo: *Capun*, m. (it.) u značenju 'motika' (56), *Cendal*, m. (it.) u značenju 'šal' (57), *Dota*, f. (it.) u značenju 'miraz' (122), *Facol*, m. (it.) u značenju 'rubac' (148), *Fanat*, nta, m. (it.) u značenju 'donjak, dečko u kartama', 'mladić' (148), *Fermentin*, *Fermentun*, m. (it.) u značenju 'kukuruz' (149), *Frigati*, gam, vai. (it.) u značenju 'pržiti' (150), *Fuštan*, m. (it.), u značenju 'suknja (od tkanine)' (151), *Kapula*, f. (it.) u značenju 'crveni luk' (325), *Kapara*, f. (it.) u značenju 'predujam' (324), *Kaštiga*, f. (it.) u značenju 'sankcija za krivicu, propust, zločin', 'kazna', *Kaštigati*, gam, vap. (it.) u značenju 'kazniti, ukoriti' (327), *Komin*, m. (it.) u značenju 'ognjište' (347), *Maća*, f. (it.) u značenju 'mrlja' (406), *Menduo*, dula, m. (it.) u značenju 'badem' (417), *Palenta*, f. (it.) u značenju 'palenta, jelo od kukuruznog brašna' (623), *Porat*, m. (it.) u značenju 'luka' (706) itd.¹³ Potrebno je ovdje istaknuti da u Parčića još nema leksema koji su zastupljeni u nekim od suvremenijih rječnika, npr. *burin*, *bracera*, *briškula*, *gajeta*,

¹⁰ Dragutin Parčić određuje njemačko podrijetlo riječi *grinta* u značenju 'krasta'. Bliže je tomu značenje 'bolest kože' ili 'tjemenaica' u kajkavskim i u štokavskim govorima, dok je navedeno preneseno značenje talijanskoga podrijetla uobičajeno u čakavskim, ali i u štokavskim govorima. V. i Skok 1971, knj. 1: 618.

¹¹ U literaturi se primorskim govorima kao prvotni pripisuje romanski utjecaj u tome leksemu, uz upozorenje da su na njegov razvoj djelovali modeli dvaju jezika davatelja, kao ustalom i na razvoj mnogih drugih, poput *frižak*, *sekirat*, *špag*, *štrapac*, *ura*. Govorima na kontinentalnom dijelu pripisuje se germanski utjecaj (na lik *malter*). O pagermanizmima (v. primjerice Babić 1990: 221-223, Turk 1995: 186), u ovome slučaju o romanizmima što su u sjevernohrvatske krajeve primani preko njemačkog, a u primorskim krajevima direktno preuzimani iz talijanskog, odnosno venecijanskih govora, tj. o utjecaju modela obaju jezika, v. Ivanetić 2000: 161.

¹² Taj je leksem i čakavski i kajkavski, a sljedeći je leksem zastupljen uglavnom u liku *prefriganec*. Uz one koji su danas sastavnice i standardnoga jezika, primjerice *barka*, *bura*, *gavun*, *palenta*, među ostalim su nabrojanim leksemima oni specifični za čakavsko narječje, primjerice *broskva*, *plovan*, *fermentun*, i oni svojstveni kojemu od druga dva hrvatska narječja, primjerice *capun*, *dota*, *facol*, *kapula*, *komin*, *mendula*, *menduo*, *porat* (koje su čakavske i štokavske), *fanat* (koja je čakavska i kajkavska, a u značenju 'donjak' i štokavska), balkanski talijanizam *kapara*, zabilježen u svim narječjima kao i *kaštigati* i tako dalje.

¹³ Riječi latinskog podrijetla zbog spomenuta ujednačavanja pojmova talijanizam i romanizam također označuje kraticom *it.*, primjerice *Gusterna* V. *Gustierna*, a zatim *Gustierna*, f. (it.) u značenju 'nakapnica' (203).

lešo, papatač, pašticada, roženice, što govori o procesu bogaćenja standardnoga jezika od njegova vremena do danas.

No, u čakavskim je govorima potvrđen i niz zabilježenih germanizama koji primarno pripadaju kajkavskom narječju: *Farba, f. (ted.)* u značenju 'boja' (148), *Fraj, m. (ted.)* u značenju 'razgovor s djevojkom' (150), *Frajla, f. (ted.)* u značenju 'gospođica' (150),¹⁴ *Fras, m. (ted.)* u značenju 'padavica', ali i 'grč od straha', *Tanac, nca, m. (ted.)* (1012 uz ples), *Tancati, cam, vni. (ted.)* u značenju 'plesati' (1012), itd.

U analizi čakavizama u Parčićevu rječniku, kao i pri pokušaju ustanovljivanja čakavizama i kajkavizama u Šulekovu djelu,¹⁵ polazim od definicije dijalektizma tumačene u *Leksikologiji hrvatskoga jezika* Marka Samardžije¹⁶ prema kojoj su dijalektizmi riječi s "najvećom prostornom proširenošću jer su karakteristične za cijelo područje jednog narječja" a nisu potrebne standardnom jeziku. Stoga je pojam dijalektizma primijenjen na Parčićevo doba drukčiji od današnjeg jer je tada otvoreniji put prihvaćanju u standardni jezik leksema iz narječnih sustava, pa tako i čakavskoga. S druge, pak, strane, dio je leksema što se u literaturi signiraju kao izvorno čakavski od Parčićeva vremena već integriran u standardni jezik bez ikakve dodatne stilske odrednice. Lekseme koji se iz čakavskoga narječja prenose neizmijenjenih obaju dijelova jezičnog znaka ili neizmijenjena sadržaja, a izraza podudarna s novoštokavskom normom, u Parčićevu je djelu uputnije, dakle, odrediti riječima čakavskoga podrijetla, a čakavskim dijalektizmom¹⁷ nazvati jedinice neadaptirane na kojoj od jezičnih razina novoštokavskoj standardnoj normi.

Rječnici¹⁸ koji su utjecali na Parčićev leksikografski rad težili su k tronarječnosti

¹⁴ No, lekseme *Frajar, m.* u značenju 'ljubavnik', *Frajarica, f.* u značenju 'ljubavnica', *Frajati, jam, vni. e -se* u značenju 'ljubovati', 'voditi ljubav', 'udvarati se' (150) donosi bez oznake njemačkog podrijetla. Petar Skok glagol *frajat* u značenju 'prošiti djevojku' pripisuje govoru Krka, premda su današnjim krčkim govorima poznata samo nabrojena značenja, a iz toga glagola tvori *fraj, frajar* prema njemačkoj riječi *freien*. Upozorava da temeljno značenje tih leksema nije zajedničko s pridjevom *frei*, kao što je slučaj, primjerice, s imenicom *frajman* u kajkavskim govorima u značenju 'podanik koji ne sjedi na kmetskom selištu' (usp. Skok 1971, knj. 1: 528).

¹⁵ Usp. Vranić (1998: 193).

¹⁶ Usp. Samardžija (1995: 36).

¹⁷ Isto bi se odnosilo na kajkavske oblike, ali i na novoštokavskoj normi neprilagođene štokavske riječi, kao što tumači Marko Samardžija (1995: 36). Eugenija Barić et al. u odnosu na standardni jezik govore samo o štokavizmima kao dijalektizmima "jer su čakavsko i kajkavsko narječje zasebni jezični sustavi" (1999: 57, 111). Na tragu je to Silićeve rečenice: "Dijalektizmi nisu pojave u hrvatskome standardnom jeziku koje dolaze iz čakavskoga i kajkavskoga narječja, nego pojave koje dolaze iz štokavskoga narječja" (1998: 430). U ranijoj se literaturi razlikovao termin *dijalektizam* (za čakavske i kajkavske standardu nepotrebne riječi) od termina *provincijalizam* (za štokavske lekseme iz govora koji ne čine osnovicu standardnoga jezika). V. primjerice Maretić (1924: XIII).

¹⁸ Tako rječnici Ardelija Della Belle, Jakova Mikalje i Joakima Stullija uz štokavsku osnovicu donose i čakavske lekseme, a Joakim Stulli uvodi i kajkavske.

književnoga jezika koja u hrvatskoj leksikografiji "predstavlja konstantu bez obzira na promjenjivost dijalekatne osnovice ili količine udjela pojedinoga narječja"¹⁹, pa je Parčiću to teže bilo markirati koji su leksemi dijelom čakavskoga narječja. No, često donosi uputnicu v., dajući time prednost štokavskomu liku, ili, izuzetno, odrednicu *dial.*, koje inače nema na popisu kratica, primjerice *Saja.*, V. *Čadja* (886), *Zač*, (*dial.*) V. *Zašto* (1132), a koju ispravno piše i uz štokavizme, primjerice *Ovicir*, m. (*dial.*) u značenju 'časnik' (616).

Utvrđivanje je čakavskih značajki u leksema neadaptiranih novoštokavskoj normi u Parčićevu rječniku potrebno temeljiti na u literaturi prihvaćenim kriterijima vrhunske razlikovnosti i razlikovnosti nižeg ranga zbog kojih se čakavski govori mogu promatrati na razini narječja.

1. Na razini fonologije neke su značajke svojstvene samo čakavskomu narječju. Takvi su čakavizmi:

- Zamjenica *Ča*, *pron.* (66) bez ikakve dodatne odrednice, te neki oblici s njom u sastavu: *Čigov*, a, o, *agg.* (77), *Nač*, *cioè na ča* (445), *Ničigov*, a, o uz *Ničiji*, a, e, *agg.* u značenju 'ničiji', a značenje 'nečiji' označuje kao *dial.* (515), *ničesa*, *ničega* uz natuknicu *Ništa* (516), ali *Zač*, (*dial.*) V. *Zašto* (1132)²⁰. Zamjenicom *ča* potvrđuje se čakavska vrhunska razlikovnost *tendencija jake vokalnosti*²¹ u vidu čakavske pune nepreventivne vokalizacije slaboga starojezičnog poluglasa šva. Drugi su primjeri *tendencije jake vokalnosti*, pri normiranju kojih je Parčić opet nedosljedan: *Malin*,²² m. V. *Mlin e deriv.* (409), *Vazeti*, *vazmem*, *Vazimati*, *mljem*, V. *Uzeti*, *Uzimati* (1103), a bez uputnice stoje: *Maša*, f. u značenju 'misa' (413), *Mašiti*, *šim*, *vap.* u značenju pod 2. 'misiti', 'služiti misu' (413), *Pasić*, m. *dim. di Päs*, *Pasina*, f. *aum. di Päs* (628), *Vaviek*, *mo. avv.* u značenju 'uvijek' (1103), *Vazmenac*, *nca*, m. u značenju 'Uskrsni ponedjeljak' (1103), *Zalica*, f. *groznica* (1146)²³.

- Primjeri su promjene protojezičnoga jata u samoglasnik /a/ iza palatala, koja je s dvojakim refleksom protojezičnoga prednjeg nazala u čakavskome narječju šire baze no u ostalim narječjima hrvatskoga jezika,²⁴ bez uputnice za riječi

¹⁹ Usp. Moguš 1993: 86.

²⁰ Indikativno je da zamjenicu *kaj*, kao ni zamjenice ili priloge s njom u sastavu ne unosi.

²¹ Ta se značajka ubraja u temeljne odrednice čakavskih sustava. O tome v. Moguš 1977: 21.

²² I u dijelu je kajkavskih gorskokotarskih govora u tome leksemu, kao i u leksemu *pasa* G jd., starojezični poluglas šva zamijenjen punim vokalom. U tim je govovima takav rezultat čakavske provenijencije, ali su primjeri poput *melin* svojstveni i drugim kajkavskim govovima. No, takva je vokalizacija u čakavskome narječju intenzivnija i specifičnija je upravo čakavskoga narječja. Usp. Moguš 1977: 20, 21.

²³ U tome primjeru Dragutin Parčić donosi i ekvivalent na hrvatskome književnom jeziku bez uputnice.

²⁴ O toj značajki v. Moguš 1977: 35-37. O nekim primjerima koji su dijelom kojega kajkavskoga govora v. Vranić 1998: 198.

prihvaćene u tadašnji književni jezik: *Gnjazlo, a, n. V. Gnjezdo* (171), ali i lik *Gnjizdo, a, n, V. Gniezdo* (172), *Jad, m.* (292), *Jadan, dna, o, agg.* u značenju 'ljutiti' (292), *Jaditi, dim, vai. V. Jediti* u značenju 'ljutiti' (292) i *Jaditi, dim, va. ni. -se* 'mučiti se', 'zadavati brige' (292), *Jadriti, Jadro, V. Jedriti, Jedro ecc.* (293), *Jaz, m.* s ekvivalentima (301), a *Jez V. Jaz* (310), *Jid, m. V. Jed e deriv.* (312), *Njazlo, a, n. V. Gnjazlo, Gnjezdo* (517), *Razjaditi, dim, V. Razjediti* u značenju 'razljutiti' (843), kao i primjeri s promjenom protojezičnoga prednjeg nazala iza određenih palatala u /a/: *Jačmen, m., V. Ječmen. Ječam e deriv.* (292), *Jačmik, Jačmir, m. V. Ječam, Ječmik* (292), *Jazik, m. V. Jezik e deriv.* (301), djelomice prilagođena *Žadja, f. V. Žedja* (1189).

- Slabljenje napetosti suglasnika koji zatvara slog zamjenom suglasnikom manje napetosti ili redukcijom²⁵ u nekoliko leksema, uglavnom s uputnicom na štokavski lik: *Daž, žja*, usporedo s *Dažd, da, m.* (92), *Maška, f.* u značenju pod 2. 'mačka' (406), *Mehak, hka, o, agg. V. Mek* (416) prema obliku *mekki > mehki, Mehkoća, f. V. Mekoća e seg.* (416), *Nohat, hta, m. V. Nohat* (519), *Žuhak, hka, o, agg. V. Žuk* (1199), *Žuhkoća, f. V. Žukoća* (1199), *Nojca, f. V. Noćca* (519), *Ostika, f. V. Octika* (606).

- Refleks /j/ pri jotaciji protojezične skupine /*dj/ i sekundarne skupine /dāj/, pa i /*zgi/, /*zdi/ i njihovih sekundarnih likova, koji se mogu ostvariti u većini čakavskih i kajkavskih mjesnih govora i reliktno u pojedinim štokavskim narječnim idiomima, ali je primarno čakavski.²⁶ *Daž, žja*,²⁷ usporedo s *Dažd, da, m.* (92), *Gospoja, f.* s ekvivalentima i definicijama (uz *Gospođa, f. V. Gospoja e deriv.*) (181), *Gospojica, f.* (181), pa i *Gospojin, a, o, agg., Gospojina*²⁸, f. (181), *Grozje, a, V. Groždje* (196), ali samo *Gradja, f.* (184), *Gvoždje, a, n.* (205), *Mejaš, m. V. Medjaš e deriv.* (416), ali samo *Moždanci, naca, mpl., Moždani, a, fpl. Moždanica, f. te Moždjani, mpl. V. Moždani e deriv.* (433).

²⁵ O toj čakavskoj zasebnosti v. Moguš 1977: 84-89, Lukežić 1998: 38-41. I u kajkavskim je govorima promjena uobičajena u pokojem od navedenih primjera, primjerice *mehčati, mehek*, ali dio je primjera zabilježen jednako i u ponekome štokavskom govoru.

²⁶ Jednak je rezultat jotacije protojezične skupine /*dj/ i sekundarne skupine /dāj/ u zapadnim kajkavskim govorima, ali u većini je tih govora u skupini /zdi/ rezultat jotacije /ž/, uobičajen u istočnim kajkavskim govorima i kao rezultat prethodnih dviju skupina, te se ubraja u ishodišni kajkavski suglasnički inventar (usp. Lončarić, 1996: 87-89).

²⁷ U tom je primjeru za rezultat jotacije spomenutih skupina relevantan genitivni oblik. U njemu je /j/ refleks nastao pri jotaciji nabrojanih skupina kao i u ostalim oblicima osim N (A) jd.

²⁸ Petar Skok (1971, knj.1: 504) napominje da je taj leksem, koji se odnosi na blagdan Bogorodice u Pravoslavnoj crkvi, iz čakavskoga narječja ušao u štokavsko narječje.

Druge su značajke s različitim stupnjem zastupljenosti svojstvene i preostalim dvama narječjima, jednome od njih ili nekome od njihovih dijelova. Ovdje ih navodim pretpostavljajući vjerojatnijom mogućnost da ih je Parčić mogao preuzeti iz čakavskih idioma:

- Refleks starojezičnoga jata kao /i/, što se može pripisati i narječnim sustavima:²⁹ *Blisak, ska, V. Bliesak*, u značenju 'sijevanje munje', *Bliskati, kam, vni.*, u značenju 'sijevati' (32), *Crikva, V. Crkva e deriv.* (62), *Izjisti, jidem, V. Izjesti* (246),³⁰ *Jisti, V. Jesti e deriv.* (312), *Najisti, jidem, V. Najesti* (460), *Orih, m. V. Orah*³¹ e *deriv.*, *Orišac, šca, Orišak, ška, m. V. Orašak* (598), *Postilja, f. V. Postelja e deriv.* (716), *Sopila, f.* (938), *Sopilar, m. V. Sopac 1., Sopilka, f., Sopilo, a, n. V. Sopila, Sopisati, pišem, Sopiti, pim, vni.* (939), *Tišiti, šim V. Tješiti* (1020), *Vrića, f. V. Vreća, e deriv.* (1125), *Šutiti*³² (-tjeti), *tim, vni, -se* (1008), *Dolinji, a, o, agg. V. Dolnji* (111), *Dolika, avv.* (111), *Gorika(r), Gorikarce, avv.* (178), *Gorinji, a, e, agg. V. Gornji* (178), a i ekavski refleks u dočetu broja *Četire, V. Četiri* (75).

- Promjena se protojezičnih skupina /*sti/ i /*ski/ i njihovih starojezičnih likova u /šć/, rezultat tipičan za čakavsko narječje gotovo u cjelini,³³ ali i dio štokavskih govora,³⁴ uvijek donosi s uputnicom na štakavski lik: *Izpušćati, V. Izpuštati* (274), *Izraščaj (štaj), m. V. Izrastao* (274), *Košćica, f. V. Koštica* (354), *Kreščati, čam, V. Kriestiti* (362), *Krščenje, a, V. Krštenje* (369), *Laščiti, šćim, V. Laštiti* (386), *Namješćati, V. Namještati* (468), *Naščipati, pam (pljem), V. Naštipati* (485), *Navieščati, šćam, vai. V. Naviestiti, Navieštati, štam* (491), *Odpušćati, šćam, V. Odupuštati* (558), *Priščapiti, pim, vap. V. Prištapiti* (789), *Pušćati, šćam, V. Puštati* (827), *Šćap. m. V. Štap* (989), *Šćipati, V. Štipati e der.* (989), *Voščar, m. v. Voštar* (1120), *Zapušćati, šćam, V. Zapuštati* (1159), ali *Volovščak, m.* u značenju 'sorta grožđa' bez uputnice (1120).

²⁹ Konzekventnost se zamjene jata samoglasnikom /i/ u dijalektologiji pripisuje čakavskim i štokavskim podsustavima, a među kajkavskim govovima onima u kutu Sava - Sutla (i u govoru Horvata i u govoru Zdenčine), u kojima, kao i ikavsko-ekavske zamjene prema pravilu Jakubinskoga i Meyera u kutu Sava - Bregana, upućuje na njihovu čakavsku podlogu. Drukčije je u međimurskim govovima u kojima se u nenaglašenu položaju jat izjednačio s /i/ (usp. Lončarić 1996: 71). Budući da je u ondašnjemu štokavskome književnom jeziku dalmatinske filološke škole vladalo ikavsko-ijekavsko dvojstvo, vjerojatno je da Dragutin Parčić upravo zato neke lekseme s jatom u sastavu donosi s ikavskom zamjenom.

³⁰ O spornosti toga oblika zbog neusklađenosti tumačenja realizacije jata ispred /o/ nastalog od finalnoga slogovnog /i/ u tadašnjim gramatikama v. Vranić (1998: 201).

³¹ Taj je lik primjer štokavskoga prijelasa jata u samoglasnik /a/.

³² Ivan Belostenec donosi leksom istoga značenja s /č/, a oblik *čutiti* Petar Skok (1971: knj. 1, 367) bilježi i u rječniku Vuka Stefanovića Karadžića.

³³ U čakavskim je govovima nedosljedan štakavizam zabilježen u jugozapadnome istarskom dijalektu, što se u literaturi povezuje s njihovim štokavskim podrijetlom iz štakavskoga zaleđa Makarskoga primorja. Usp. primjerice Lisac 2001: 121.

³⁴ Odnosi se to ponajprije na neke ikavske novoštokavske i slavonske govore, dok je kajkavskomu narječju svojstvena skupina /šć/.

- Neizmijenjeno slogovno finalno /l/, što je čakavska, kajkavska i štokavska³⁵ značajka, u pokloju primjeru, dolazi ponekad s uputnicom na lik s mijenom /l/ u /o/, ponekad bez nje: *Andjel, V. Angjeo* i izv. (4), *Ožegal, gli, f.* u značenju 'opeklina, ožeg' (619), *Pepeo, m. V. Pepeo* (634), *Popel, m. V. Pepeo* (701), *Postol, m.* u značenju 'cipela' (716), *Protekal, kli, f. (med.) 'proljevo'* (812), *Zamisal, sli, f.* (1149), *Žal, avv. V. Žao* (1189), i u medijalnome slogu izuzetno: *Škropilnica, f. V. Škropionica* (998).

- Općejezične mijene na početku sloga koje su u dijelu literature pripisivane posebnosti čakavskoga sloga: *Čela, f. V. Pčela* (72), *Šenica, f. V. Pšenica e. deriv.* (990), donosi s uputnicom, čime prednost daje drugome obliku uz koji donosi ostale natukničke odrednice.

- Likovi s protojezičnom skupinom /čr/ u sastavu, svojstvenom velikome dijelu konzervativnih čakavskih, kajkavskih, a rijetko i starih štokavskih idioma, stoje s uputnicom na izmijenjene oblike: *Črešnja, f. V. Trešnja* (81), *Črn, a, o, agg. V. Crn e deriv.* ili se uz lik s neizmijenjenom skupinom bez uputnice donosi i nova natuknica, npr. *Črčak, čka, m.* (81), ali *Cvrčak, čka, m.* (66).

- Realizacija /ž/ na mjestu /žj/ tipična za čakavsko narječje u cjelini, ali i kajkavsko, kao i za dijelove štokavskoga narječja,³⁶ samo je izuzetno zastupljena u frazemu *mašiti se rukom u žep* (413), dok je među natuknicama lik *Džep, m.* (146).

- Promjena /m/ u /n/ na dočetu gramatičkoga morfema i na dočetu leksičkoga morfema nepromjenjivih riječi, rijetko na dočetu leksičkih morfema promjenjivih riječi ako neutralizacija ne mijenja značenje,³⁷ u Parčićevu je rječniku također samo izuzetno zabilježena: *Poklem, Poklen, cong.* u značenju 'kad' (685).

- Rotacirana prezentska osnova glagola *moći*, svojstvena mnogim govorima svih triju narječja, zastupljena je u natuknici *Morebit, avv.* u značenju 'možda' (432).

³⁵ Neizmijenjeno je finalno /l/ na dočetu finalnoga sloga osnova imenica, pridjeva, priloga i na dočetu finalnoga sloga prijedloga, na dočetu finalnoga sloga jd. m. r. glagolskoga pridjeva radnog i na dočetu medijalnoga sloga osnove, uglavnom imenica, pridjeva, glagola i pridjeva, zadržano u kajkavskim (premda su moguće i zamjene -l > -lj, pa i -o od sekvencije -ouj, /-v /-f), u čakavskim (za ostale rezultate v. Vranić 1996: 275-291) te u nekolicini štokavskih (u kojima je, uz -l > -a, najčešći upravo vrhunski kriterij za određivanje štokavskih govora -l > -o, koji se može i sažimati) slavonskih govora i podvelebitskih ikavskih govora u kojima je zadržano -l na dočetu finalnoga sloga u imenica i pridjeva, a u posavskim je mjesnim govorima Siče, Magića Mala i Selci u slavonskome dijalektu sačuvano -l i u jd. m. r. glagolskoga pridjeva radnog.

³⁶ Zvučni afrikat /žj/ razvijen je u najvećemu dijelu štokavskoga narječja u kojemu je prema tumačenju u literaturi najprije funkcionirao kao alofon bezvučnomu /čj/, a zatim učvrstio svoju poziciju fonema zahvaljujući adstratnim i superstratnim dodirima štokavskoga narječja s arapskim i turskim jezikom.

³⁷ Ta je mijena svojstvena govorima uz obalu, bez obzira na sustav kojemu pripadaju, te se u literaturi ubraja među adrijatizme.

- Skupina /jd/ na granici prefiksalnoga i korijenskoga morfema u prezentskoj osnovi glagola tvorenih od glagola *ići* (< **idti*), a skupina /jt/ u infinitivu istih glagola, tipična za konzervativne govore svih triju narječja, zabilježena je u nekoliko natuknica s uputnicom na noviji oblik s provedenom jotacijom: *Najti, najdem, V. Naći* (460), *Obajti, obajdem, V. Obaći* (523), *Pojti, pojdem, V. Poći* (684), ali samo *Doći, dodjem, (dojdem), vnp.* (105).

- Promjena je skupina /st/ u /št/, /sp/ u /šp/, /st/ u /št/ zastupljena u primljenica, kao i u ostalim organskim podsustavima: *Štala, f. (it.) stalla* (1001), *Štampa, f. (it.), stampa* (1001), *Štimati, mam, vai (it.), stimare* (1003), *Špranjga, f. (it.) spranga* (1001), *Šparati, ram, vai. (ted.)* (1000), *Škatul(j)a, f. (it.) scatola* (996).

- Redukcija /v/ u istome ili u susljednome slogu sa slogotvornim /r/ ili sonantom /r/ u sastavu, svojstvena i čakavskim i kajkavskim govorima, u primjeru je *Črčak, čka, m.* (81).

- Protetsko /j/, kao značajka i kajkavskoga i čakavskoga narječja,³⁸ zabilježena je i u primjerima koji se donose bez uputnice, primjerice *Južinati, nam, vai.* (315), ali i s hrvatskim ekvivalentom: *Južina, f. (Užina, 314)*, i s novom natuknicom: *Užinati, nam, Užinavati, vam, va. ni.* (1099).

- Primjeri se disimilacija, svojstveni svim organskim podsustavima, dakle i čakavskomu, tretiraju različito: /mń/ u /ml/ u *Dimljak, m.* zabilježen je s talijanskim ekvivalentom (96), pa onda *Dimnjak, m. V. Dimljak e deriv.* (96), ali *Sumljati, V. Sumnjati e deriv.* (971), a uz *Sumnjati, njam, vni.* stoji ekvivalent (971).

- Zamjena je skupine /hv/ fonemom /f/, ostvariva u svim trima narječjima, zastupljena u primjerima: *Fala, f. V. Hvala* (148), *Zafaliti, lim, V. Zahvaliti e deriv.* (1136), a redukcija /h/ u *Iljada, f. V. Hiljada* (226).

- Ishodišnojezični prijedlozi *sĕ, izĕ* i *vy*, stopili su se u prijedlog *z* u dijelovima kajkavskoga i čakavskoga narječja,³⁹ u kojima funkcionira kao prefiks i kao samostalna jedinica u značenju prijedloga: *Shod, m.* u značenju 'trijem' i 'terasa' (904), *Shodan, dna, o, agg.* u značenju 'probitačan' (904), *Shodići, -ā, mpl.* 'stepenice', *Shoditi, dim, vni, 'silaziti'* (904), *Skubsti, bem, vap.* u značenju 'iščupati' (919).

³⁸ U kajkavskome narječju funkcionira proteza /j/ (uz protetsko /v/, koje je u čakavskome narječju rijetko), a jače je zastupljena i u nekim čakavskim govorima (primjerice u istarskim, u creskim i u sjevernolotšinskim), dok se u štokavskim slavonskim govorima drži primarno kajkavskom značajkom.

³⁹ U sjeverozapadnim je čakavskim govorima na području Republike Hrvatske takvo ujednačavanje dosljednije, uz nekoliko relikata prijedloga *vy* u pojedinim govorima, ponešto likova *zi*, za ili udvojenih oblika *zvi, zaz, zas, zes, zis*. U drugoj skupini govora svođenje na jedan prijedlog nije do kraja provedeno, a u trećoj skupini čakavskih govora nije ni započeto. O pozicijski uvjetovanim inačicama *s, Ź, ž* ili redukciji prijedloga ovisno o fonološkome okruženju v. Lukežić 1987: 594.

- Stari prijevoini lik korijena sa samoglasnikom /e/ u sastavu svojstven govovima južne poivenijencije donosi se kao drugotan u leksemima: *Greb, m. V. Grob* (189), *Kresti, kredem, V. Krasti* (362), *Resti, stem, V. Rasti* (868), *Vrebac, bca, m. V. Vrabac* (1123).⁴⁰

- Primjeri s kontrakcijom u kategoriji upitno-odnosnih zamjenica ili sa zadržanim neizmijenjenim ishodišnojezičnim oblikom, kao i s neizmijenjenim oblikom nakon redukcije poluglasa, zabilježeni su ili s uputnicom ili bez nje: *Ki, ka, ko*⁴¹, *pron. V. Koji* (331), *On, a, o, pron.* u značenju 'onaj' (586), *Ov(aj), ova, o, pron.*⁴² *Ovaki, a, o, agg. V. Ovakov* (615).

2. Najveći je broj leksema čakavskoga podrijetla, među njima i onih koji su sastavnicom i drugoga / drugih narječja, i izrazom i sadržajem uključen u štokavsku standardnu normu. Pronalaženje je razlikovnosti to složenije što nema cjelovita rječnika čakavskoga narječja. Postoje samo aneksni dijalekatni rječnici ili omanji samostalni rječnici pojedinih čakavskih govora ili areala, što je nedostatno jer su neki leksemi svojstveni samo određenim idiomima, dok je tek dio njih općečakavski.

Dijelom su i čakavskoga sustava, primjerice, fonološki adaptirani leksemi: *Mrzao, zla, o, agg.* u značenju 'hladno', 'ledeno' (437) u odnosu na čakavski i kajkavski lik *mrzal*,⁴³ *Spravište, a, n.* u značenju 'sastajalište', negdje i 'spremište' (944) u odnosu na kajkavsko *spravišće*, ali i prema čakavskome i kajkavskome glagolu *spravit(i), spravljat(i) / spravjat(i), Toporište, a, n.* (1024), u odnosu na čakavsko *toporišće*⁴⁴ i kajkavsko *toporišće* uz *Sjekirište* (911). Drugi su leksemi preuzeti objema sastavnicama: *Aldovan, -vna, -o, agg.* u značenju 'žrtveni', *aldovati, dujem, vai.* u značenju 'žrtvovati' (čak., kajk., štok., 3), *Blazina, f.* u značenju 'jastuk' i 'perina'⁴⁵ (čak., a u drugom značenju češće kajk., 31), *Čuti, čujen* u značenju 'osjećati' (čak. i kajk., 83), *Droban, bna, o, agg.* u značenju 'sitan', *Drobiš, m.* u značenju 'sitniš'

⁴⁰ Praslavenski prijevoji *o : e, a : e* unutar istoga korijena funkcioniraju i danas u organskim idiomima hrvatskoga jezika i genetski su kriterij za razlučivanje sjevernih od južnih govora.

⁴¹ Tako je i u nekim kajkavskim govovima, a i u drugim slavenskim sustavima. Među čakavskim su govovima svojstvene kvarnerskim idiomima, istarskim govovima, ali i južnočakavskim govovima.

⁴² U spomenutome je sjeverozapadnome čakavskom arealu zabilježen i lik *of*, moguć uz *ov, on* i u kajkavskim govovima, a likovi *ovi, ti* i sl. svojstveni su i štokavskim govovima.

⁴³ U literaturi je oblik *mrzal* tumačen kao kajkavizam, no on je tipičan i za velik broj sjevernočakavskih govora: za istarske, grobničke, trsatsko-bakarske, otočne (primjerice paške) govore itd.

⁴⁴ Tako je, primjerice, u grobničkim i u krčkim govovima u značenju 'držka za sjekiru, motiku i sl.'

⁴⁵ U standardnome se jeziku značenje 'perina' odnosi i na 'gornju' i na 'donju'. U istome je značenju u uporabi i u pojedinim krčkim govovima, a u značenju 'jastuk' svojstven je, primjerice, mjesnim govovima Barbata na otoku Pagu i mjesnome govoru grada Paga, ali i južnijim otočnim i kopnenim govovima.

(čak.⁴⁶ i kajk., 131), *Grem, greš, ecc. V. Gresti* (čak.,⁴⁷ kajk., i staroštok., 189), *Habati, bam, vai* u značenju 'mrljati, trgati, trošiti se uporabom' i 'pažljivo slušati, biti usredotočen, mariti' (čak. i kajk., u drugom značenju čak., primjerice u puntarskome i u vrbničkomome tipu krčkih govora, u liku *hebatí* u creskim, itd. 205), *Hřitati, tam, vai.* u značenju 'bacati' (211), *Hřititi, tim, vap.* u značenju 'baciti' (čak., kajk. i štok., 211), *Iskati, ištem, vai* u značenju 'tražiti' uz 'prošiti, moliti' (čak., kajk. i štok., 229), *Klobuk, m.* u značenju 'šešir' (čak. i kajk., 340), *Klop, m.* u značenju 'krpelj' (čak. i kajk., 341) uz *Krpuša, f. V. Krpelj* (368), *Kreljut, m.* u značenju 'krilo' (čak. i kajk., 362), *Kričati, čim, vni.* u značenju 'vikati' (čak. i kajk., 362), *Kus, m.* u značenju 'komad' (čak., kajk. i štok., 379), *Lačan, čna, o, agg.* u značenju 'gladan' (čak. i kajk.,⁴⁸ 382), *Med(a), prep.* u značenju 'među' (čak. i kajk., 415), *Metulj, m. V. Metilj 2.* u značenju 'noćni leptir' (čak. i kajk., 419), *Mled, a o, agg. V. Mledan, dna, o agg.* u značenju 'slab', 'mršav', *Mlediti, dim, vai.* u značenju 'slabjeti', 'oslabjeti' (čak. i kajk., 428) itd.,⁴⁹ *Murva, f.* u značenju 'dud' (stablo i plod, čak. i kajk., 440), *Odvrgnuti, gnem,* u značenju 'odbaciti', 'otuđiti' (čak. i kajk., 565), *Osmuditi, dim, vap.* u značenju 'spržiti, popržiti' (čak. i kajk., 603), *Plovan, m.* u značenju 'župnik', *Plovanija, f.* u značenju 'župa' (čak. i kajk., 653), *Pohabati, bam, vap.,* u značenju 'istrošiti, potrgati' i 'poslušati' (čak. i kajk., u drugome značenju čak., 680), *Postol, m. Postola, f.* u značenju 'cipela' (čak. i štok., 716), *Pot, m.* u značenju 'znoj' (čak. i kajk., 721), *Pozabiti, bim, V. Pozaboraviti* u značenju 'zaboraviti' (čak. i kajk., 732), *Prah, m.* (čak. i kajk., 735), *Prhak, hka, o, agg.* (čak. i kajk., 768), *Prošiti, sim, vap.* u značenju 'moliti' (čak. i kajk., 808), *Prošnja, f.* u značenju 'molba' (čak. i kajk., 811), *Razhičevati, ćujem,*⁵⁰ *vai. V. Razhitati (senco durat.), Razhitati, tam, vap.* u značenju 'razbacati' (čak., kajk. i štok., 842), *Rabiti, bim, vai.* u značenju 'služiti se čime, upotrebljavati što' (čak. i kajk., 829), *Rubac, bca, m.* (čak. i kajk., 877), *Spodoban, bna, o, agg.* u značenju 'sličan', 'prikladan', *Spodobnost, i, f.* 'sličnost', 'prikladnost' (čak. i kajk., 942), *Spominjanje, a, m.* u značenju 'uspomena' (čak. i kajk., 942), *Spominjati, njem, vai., -se,* u značenju 'sjećati se' (čak. i kajk., 942, 943), *Spraviti,*

⁴⁶ O crtama snažnije jezičnopovijesne povezanosti kajkavskoga i čakavskoga narječja u suvremenoj dijalektološkoj literaturi v., primjerice, Vranić 1998: 198, 199, bilješka 26. Leksemi *droban, drobiš* nisu poznati svim čakavskim govorima, ali jesu i onima koji nisu u dodiru s kajkavskim govorima, primjerice u grobničkomome se tipu uz *droban* rabi i glagol *drobnjakat* ('usitnjavati'), u govoru Kostrene *drobno*, dok se u govoru Metajne na Pagu taj leksem odnosi uglavnom na 'sitne komade jela'.

⁴⁷ Taj se glagol uglavnom javlja u liku *gren* izuzev u omišaljskome u kojem je *grem*, pa bi kao čakavski i taj leksem valjalo priključiti adaptiranim oblicima.

⁴⁸ U kajkavskim se govorima najčešće javlja kao *lačen*.

⁴⁹ O tumačenjima podrijetla riječi *mled* i izvedenica u literaturi v. Vranić 1998: 199, bilješka 30. U govorima sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu rabi se frazem *zamlediti od gladi* u značenju 'gotovo umrijeti od gladi'.

⁵⁰ Takav je nesvršeni glagol čest u čakavskim govorima.

vim, vap. u značenju 'spremiti' (čak. i kajk., 944), *Šegav, a, o, agg.* u značenju 'lukav',⁵¹ pa tako i *Šegavac, vca, m.*⁵² u značenju 'lukavac' i *Šegavost, i, f.* u značenju 'lukavstvo' (čak. i kajk., 989), *Zibati, bam (bljem), vai. -se* u značenju 'ljuljati, njihati' -*se, Zibka, f.* u značenju 'kolijevka'⁵³ (čak., kajk. i štok., 1178).

Dio je leksema, među kojima su danas pojedini već općejezični,⁵⁴ svojstven samo čakavskom narječju, a u Parčičeво su vrijeme neki od njih zasigurno još bili dijalekatno obilježeni. Pokoji se među onima koji nisu potrebni standardnom jeziku zbog teritorijalnoga ograničenja uglavnom na sjevernočakavski prostor, ili uže na krčki areal, prema Samardžijinoj definiciji ne bi zvali dijalektizmom, ali čakavsko im se podrijetlo ne može osporiti. U Parčičevu su rječniku iz čakavskoga narječja preuzeti i sljedeći leksemi: *Baras, rsa, m.* u značenju 'sjenica loze' (12), *Blazi, avv. V. Blāgo* (31), *Čudo, avv. 'puno'* (82), *Domisliti, slim, vap.* u značenju 'sjetiti se' (113), *Drmun, m. (gr.)* u značenju 'pošumljen pašnjak' (131),⁵⁵ *Dub, m. i Dubac, bca, m.* u značenju 'hrast' (136), *Dubljenac, m.* u značenju 'žensko pokrivalo od finoga platna ili svile'⁵⁶ (136), *God, m.* u značenju 'godišnjica smrti' (173),⁵⁷ *Gromača, f.* (194), *Hudoba, f.* u značenju 'vrag', 'demon'⁵⁸ (221), *Jalan, Ina, o, agg.*⁵⁹ (295), *Jur, avv.* u značenju 'već', 'dakle' i sl. (314), *Klasti, kladem, vap.* u značenju 'metnuti' (336), *Klesati, klešem, vai., Klesar, m.* i izvedenice (337), *Kraguj, m.* u značenju 'kobac' (358), *Krosna, sana, npl.* u značenju 'razboj' (368), *Lazno, avv. V. Lastan* u izrazu *ne bit lazno* u značenju 'nemati vremena' (387), *Leh, avv.* u značenju 'samo', 'tek' (388), *Mirina, f.* u značenju 'ruševina' (422), *Muka, f.* u značenju 'brašno' (439), *Naredan, -dna, o, agg.* u značenju 'usputan', 'prikladan' (478), *Okrut, m.* u značenju 'posuda, sud'⁶⁰ (589), *Otrok, m. (antic.)* u značenju 'dijete' (614),

⁵¹ U dijelu kajkavskih govora ima i značenje 'čudan, malo nastran'.

⁵² U kajkavskim se govorima često javlja lik s refleksom /e/ od šva.

⁵³ U čakavskim su govorima zabilježeni i drugi likovi, primjerice: *zibel, zibica, zikva*, u kajkavskim i *zibača, zibel*.

⁵⁴ Iz prethodne skupine tako je i s leksemima *rubac, prah* i *prhak*.

⁵⁵ Preciznije značenje u krčkim govorima je 'ograđen šumarak'. Zahvaljujem Mariji Turk što me je obavijestila da su taj leksem i leksem *okrut* dijelovi rječnika starosjedilačkih krčkih čakavskih govora.

⁵⁶ Prema dostupnim mi podacima tako je upravo u krčkim govorima.

⁵⁷ Dragutin Parčić unosi i kajkavski leksem *Godovno, oga, n.* u značenju 'imendan' (174) određujući mu tursko podrijetlo.

⁵⁸ Taj leksem u kajkavskome narječju često dolazi u značenju 'zloba', 'pakost', 'zlonamjernost', a *hudodelnik* u značenju 'vrag'.

⁵⁹ Kajkavska je riječ *jal* prema Skokovu mišljenju motivirajuća riječ za čakavski lik *jalan* u 17. st. (1971, knj. 1: 750), potvrđen i u današnjim čakavskim govorima. U kajkavskim je govorima najčešći lik *jalen*.

⁶⁰ Tako je u krčkim, ali i u drugim sjevernočakavskim govorima, primjerice u govorima na Lovranštini i u grobničkom tipu u značenju 'posuđe', a u lovranskim i u kastavskim govorima u značenju 'posuda za vino, bačva'.

Pačiti, čim, vap. u značenju 'smetati' (621), *Peljar, m.* (634), prema *peljati*, u značenju 'vodič broda', *Potan, tna, o, agg.* u značenju 'znojan' (721), *Razi, avv. e prep. (col gen.)* u značenju 'u ravni' (842), *Razit, a, o, agg.* u značenju 'u ravnini', 'vodoravan' (843), *Rožica, f.* u značenju 'cvijet' i 'krijesta' (876), *Spametit se, tim se, 'sjetiti se'* (939), *Spužva, f.* (946), *Stomorina, f.* u značenju *blagdana Velike i Male Gospe* (958), *Šušnjat, a, o, agg.* u značenju 'lisnat' (1008), *Ter, cong.* u značenju 'te', 'pa' (1016), *Tolič, avv. 'maloprije'* (1023), *Vrtati, tam, (vrćem), vai.* u značenju 'dupsti' (1127), *Uklesati, klešem, vap.* (1056), *Zapirati, rem, vai.* u značenju 'zatvarati' (općenito, ne samo 'zasunom zatvoriti', 1155) itd.

3. Označitelj je glave natuknice identičan s označiteljem leksema iz drugog narječja, ali se razlikuje sadržajem:⁶¹ *Blazina, f. (mec.)* u značenju 'ležaj osovine' (31), *Klobuk, m.* u značenju 'vodeni mjehur', 'mjera za pšenicu, žito' (340), *Nenaredan, dna, o, agg.* u značenju 'neuredan', dok je u čakavskim govorima u kojima se rabi *naredan* značenje 'neprikladan', 'koji nije zgodan, usput' (503), *Tanac, nca, m. (ted.)* u značenju 'vrsta biljke' (1012) itd.

4. Identičan je korijen riječi, ali se različitim tvorbenim uzorcima određuju tvorbeni dijalektizmi, među kojima su neki samo čakavski, a drugi i čakavski i kajkavski:⁶²

- u glagola i u imenica: *Dohadjati, djam,* u značenju 'dohoditi', 'učestalo dolaziti' (čak. i kajk., 107), *Cjedilnjak, m.* u značenju 'cjedilo' (60), *Drenjula, f. V. Drenjina* (129), *Jačmik, m. V. Ječam, Ječmik* (292) i *Ječmik, m.* u značenju 'ječam' (302), *Kamik, m. V. Kamen* (322), *Laginja, f.* u značenju 'lagodnost', 'udobnost', često i u značenju 'olakšanje' (383), *Lakomčina, f.* u značenju 'vrlo lakom čovjek' (383), *Oholija, f.* u značenju 'oholost' (572), *Plamik, m.* u značenju 'plamen' (646),⁶³ *Prespati, spim, vap.* u značenju 'prespavati' (čak. i kajk., 760)

- u komparativu *Laglji, a, e, agg. compar. da Lak (Lagak)* u značenju 'lakši' (383) itd.

⁶¹O leksičko-semantičkom dijalektizmu v. Samardžija 1995: 37.

⁶²Skupini, pak, fonoloških dijalektizama (ili leksičko-fonološkim dijalektizmima), kao što ih naziva Marko Samardžija, pripada velik dio primjera nabrojanih u točki 1.

⁶³Tvorbeni je model sa sufiksom *-ik*, svojstven čakavskom narječju, u Parčičevu rječniku zastupljen i s drukčijim značenjem. Tako ga, primjerice u *Kremik, m. chim.* u značenju 'kremen' (362), koji ima isti tvorbeni uzorak kao sjevernočakavski leksemi *jačmik, kamik, plamik*, pa i *kremik*, Parčić, kao i Bogoslav Šulek, donosi u značenju "mnoštvo iste tvari" i njime tvori nazive počela, podrijetlo korijena kojih je različito: *Dušik, m. chim.* (141), *Ugljik, m. chim.* (1051), *Vodik, m. chim.* (1117). U suvremenoj se standardnoj tvorbi sufiksom *-ik* tvore izvedenice za kamen: *tesanik* (uz *tesanac*), *tucanik* (uz *tučenac*). Usp. Babić 1986: 197.

Analiza pokazuje da je Parčić svjestan kada posiže za neadaptiranim čakavskim oblicima i uglavnom ih označuje uputnicom V., tako da pravi čakavizmi, kako ih se tumači u ovome radu, ostaju na razini leksikalizacija i nisu sustavni. Dio primjera, kao što potvrđuju i ovdje prezentirani, ostavlja bez ikakve uputnice ili normativne odrednice premda ponekad vjerojatno nehotice. Time im u svojem književnojezičnom modelu daje ravnopravno mjesto sa štokavskim likovima i potvrđuje se pravim sljedbenikom *Zagrebačke filološke škole*. Veliki je broj leksema na leksičko-semantičkome planu Parčić preuzeo neizmijenjenim iz čakavskoga narječja čime izrazitije pokazuje sklonost višejezičnome modelu. Odnosi se to ponajprije na lekseme koji pripadaju primorskome govornom području. Preostali su leksemi čakavskoga podrijetla potpuno ili djelomice adaptirani prema novoštokavskoj normi, a čakavski se udio u Parčićevu rječniku povećava uzmu li se u obzir i uneseni romanizmi.

U Parčićevu su rječniku brojni čakavski leksemi koji su danas činjenice i standardnoga jezika, premda neki od njih s normativnom odrednicom.⁶⁴ Upravo oni govore u prilog opravdanosti inzistiranja na tronarječnosti tadašnje književnojezične koncepcije koju je djelom *Vocabolario croato-italiano* nastavio i Dragutin Parčić.

⁶⁴ Takvi su, primjerice, prema zastupljenosti u Aničevu *Rječniku hrvatskoga jezika*, sljedeći leksemi: *drobiš*, s oznakom lok. reg. (161), *habati se* (245), *jal* (317), *klesari* izv. (355), *klobuk*, s oznakom reg., u značenju 'šešir' (357), *mrzao*, *mrzal*, s oznakom ekspr. reg. jez. knjiž. (487), *osmuditi*, *osmuđen* (616), *peljar* (654), *podrobno* (690), *pospan*, *pospanac...* (725), *potepuħ*, s oznakom reg. (732), *prah* (745), *prhak* (777), *prošnja* (825), *rubac* (906), *sljeparija* (959), *spodoba* (973), *spominjati se* (974), *spužva* (976).

Literatura

- Anić, Vladimir, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi liber, Zagreb, ²1994.
- Babić, Stjepan, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, JAZU - Globus, Zagreb, 1986.
- Babić, Stjepan, *Njemačke posuđenice u hrvatskom književnom jeziku*, Hrvatska jezikoslovna čitanka, Globus, Zagreb, 1990., str. 214-230.
- Barić, Eugenija et al., *Hrvatski jezični savjetnik*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena - Školske novine, Zagreb, 1999.
- Brozović, D. - Ivić, P., *Jezik srpskohrvatski / hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Jugoslavenski leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb, 1988.
- Damjanović, Stjepan, *Kajkavski elementi u hrvatskoglagoljskim zbornicima XV stoljeća*, Istra 19, 1981., 5-6, str. 16-45.
- Hercigonja, Eduard, *Kajkavski elementi u jeziku glagoljaške književnosti 15. i 16. st.*, Croatica, Zagreb, 1973., str. 169-245.
- Hozjan, Snježana, *Čakavizmi u suvremenoj leksikografiji*, Filologija, knj. 22-23, Zagreb, 1994., str. 205-209.
- Costl, Igor, *Dragutin Antun Parčić*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998.
- Ivanetić, Nada, *Germanizmi u jednom čakavskom govoru*, Zbornik radova Riječki filološki dani III, Rijeka, 2000., str. 159-170.
- Jonke, Ljudevit, *Hrvatski književni jezik 19. i 20. st.*, Matica hrvatska, Zagreb, 1971.
- Lisac, Josip, *Hrvatska narječja u kontaktu*, Zbornik Zagrebačke slavističke škole, Zagreb, 2001., str. 117-126.
- Lončarić, Mijo, *Kajkavska morfologija*, Rasprave Zavoda za jezik, sv. 18, Zagreb, 1992., str. 67-85.
- Lončarić, Mijo, *Kajkavsko narječje*, Školska knjiga, Zagreb, 1996.
- Lukežić, Iva, *Čakavština u pjesmama Drage Gervaisa*, Dometi, br. 7/8/9, Rijeka, 1987., str. 587-599.
- Lukežić, Iva, *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*, ICR, Rijeka, 1990.
- Lukežić, Iva, *Razvoj i uspostava hrvatskoga jezika u starijim razdobljima*, Fluminensia, god. 11, Rijeka, 1999., 101-142.
- Maretić, Tomo, *Jezični savjetnik*, Znanstvena djela knj. VII., Zagreb, 1924.
- Moguš, Milan, *Čakavsko narječje*, Školska knjiga, Zagreb, 1977.
- Moguš, Milan, *Povijest hrvatskoga književnog jezika*, Globus, Zagreb, ¹1993.
- Samardžija, Marko, *Leksikologija hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
- Silić, Josip, *Hrvatski standardni jezik i hrvatska narječja*, Kolo, br. 4, Zagreb, 1998., 425-430.
- Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, ur. Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, JAZU, Zagreb, knj. 1 - 1971., knj. 2 - 1972., knj. 3 - 1973.
- Šojat, Antun, *Čakavske osobine u jugozapadnim kajkavskim govorima*, Hrvatski dijalektološki zbornik 5, Zagreb, 1981., str. 151-167.

- Šojat, Antun, *Kajkavske riječi u Stullijevu rječniku*, Filologija 12, Zagreb, 1984., str. 293-308.
- Turk, Marija, *Njemačke primljenice u hrvatskom jeziku*, Nemzetközi Szlavisztikai napok V., Szombathely, 1995., str. 183-193.
- Vince, Zlatko, *Putovima hrvatskoga književnoga jezika*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 21990.
- Vince, Zlatko, *Dragutin Parčić kao leksikograf*, Zadarska smotra 3 (Zbornik D. Parčić), godina XLII, br. 3, Zadar, 1993., str. 79-88.
- Vončina, Josip, *Jezičnopovijesne rasprave*, Liber, Zagreb, 1979.
- Vranić, Silvana, *Realizacija finalnoga slogovnoga // u govorima čakavskoga narječja*, Zbornik Hrvati i Mađari u svjetlu prožimanja kultura i jezika, knj. 2, Pečuh, 1996., str. 275-291.
- Vranić, Silvana, *Udio dijalektizama "iz srodnih razrječjah" u Šulekovim rječnicima*, Zbornik o Bogoslavu Šuleku, HAZU, Zagreb, 1998., str. 191-205.

SUMMARY

Silvana Vranić

THE PRESENCE OF ČAKAVIAN DIALECT IN PARČIĆ'S CONCEPT
OF STANDARD LANGUAGE

This paper discusses about the participation of Čakavian dialect in Parčić's concept of standard language on the basis of Čakavian elements in his work *Vocabolario croato-italiano*.

Key-words: *Croatian language, Čakavian dialect, Čakavian dialecticism, particularities of Čakavian dialect*